

Generosarum ac nobilissimarum dominationum vestrarum ad servendum paratissimus

Stephanus Zvonarits
illüstrissimae comitissae dominae dominae Judithae de Reva aulae concionator m. p.

Kivül: Generosis ac nobilissimis dominis domino iudici caeterisque senatoribus regiae ac liberae civitatis Cassoviensis etc. dominis fautoribus mihi summa observantia colendissimis.

(Eredetije Kassa város levéltárában.)

V.

Mi Nyeregjártó András, Kállai Eötvös Mihály és Károli Lőrincz adjuk tudására minden rendbeli embereknek, de legkiváltképpen az kiknek illik, hogy az néhai Erdéli Andrásnak megmaradott árva hajadon leányának per novam donationem megadatott szőlő örökségeinek megmunkálkodtatására kértünk kölcsön Zuonaricz István pap uramtól és feleségétől Sagodi Orsik asszonytól ugymint hetven magyar forintokat id est fl. 70, d. (=denár). Az mely pénztadtunk és engedtünk Cassán lakozó Ruszkai Györgynek és feleségének kezekben, hogy fölvegyék és az árva szőlőt munkálkodtassák ilyen conditióval, hogyha Isten életünket megtartja, ezen 1649 esztendőbeli szőlő terméséből borából megelégítetjük Ruszkai Györggyel ő Kegyelmeiket avagy hogy az nemes város contentálja pénzül az mi tisztelendő urunkat Zuonaricz István pap uramat avagy az ő Kegyelme megnevezett feleségét. Melynek nagyobb bizonyosságára adjuk mi felül megnevezett személyek kezünk irásával megerősített levelünket. Actum Cassoviae die 8 Mai Anno 1649.

Nyeregjártó András
(P. H.)

Károly Lőrincz
(P. H.)

Kállai Eötvös Mihály
(P. H.)

(Eredetije Kassa városa levéltárában 7716. szám alatt.)

Közli: KEMÉNY LAJOS.

BÁRÓ KEMÉNY ZSIGMOND LEVELEI
BR. KEMÉNY FERENCZHEZ.

Nem régen még általános volt az a hit még a br. Kemény család körében is, hogy a nagy szerepet játszó báró Kemény család levéltára az 1848.t-évi szabadságharcz alkalmával az oláhok barbárságának áldozatul esett. A megmaradt töredék a Magyar Történelmi Társaságban jelent meg, a melyből következtetni lehetett az elpusztult nagy levéltár becsére.

Az 1903. év nyarán, a mikor Maros-Torda vármegyében, Malomfalván a br. Kemény Pál úr szíves engedélye folytán átnézhettem az

ott lévő terjedelmes levéltárt és könyvtárt, arra az örvendetes meggyőződésre jutottam, hogy a család egyik ágának levéltára meglehetősen ép-ségben maradt korunkra, a mely hivatva van arra, hogy Erdély történetét több becses adattal kiegészítse. Annak becsére felhíván tehát a tulajdonos báró úr figyelmét, kívánságára az Erdélyi Múzeumban leendő elhelyezésében is szerencsés valék közben járhatni. Így megnyilván a kutatók előtt az eddig lappangó levéltár, történeti és irodalomtörténeti becsét meg fogja határozni a későbbi kutatás. Én ez alkalommal az irodalomtörténeti becsű levelek közül a Kemény Zsigmond leveleit közlöm, a melyek bepillantást engednek a jeles író magánviszonyaiba és irodalmi működéséhez is adatokat szolgáltatnak.

Br. Kemény Zsigmond br. Kemény Ferenczhez. Pest, 1858. júl. 14.

1.

Kedves Urambátyám!

Mélyen tisztelt levelére halasztottam a választ, mig bizonyost irhatok állapotomról, és a' lapnak, mely annyi költségben került, jövendőjéről.

A' lóverseny alkalmával, az Emichel kötött szerződéshez *társaknak károsodásban és nyereségben* fölvettem a' következő urakat: Gróf Károlyi Istvánt, gróf Apponyit, báró Jósikát, gróf Andrássy Gyulát, Andrássy Manót, gróf Andrássy Aladárt, b. Podmaniczky Frigýest, gróf Károlyi Györgyét, Gyulai Menyhértet, B. Eötvös Józsefet, gróf Wenkheim Bélát.

Ezek együtt háromezerhatszáz p. forint évi veszteségnek, mint maximumnak, hordására kötelezték magukat. Ezer forintot különböző fiatal urak — Orczyak, Szapáriak stb. — vettek át.

Rajtam maradt évenkénti 400 pengő forint veszteségnek, mint maximumnak, hordozása.

A nyereségben, mint részvényesek, azon arány szerint fogunk osztozni, a' mely arányban köteleztük magunkat a' veszteség hordására. Továbbá: szerkesztőt kinevezni nekem van jogom s nem Emichnek, ki csak nevét adja a felterjesztésre.

Én ügyelem föl a' lapot.

Fizetem a' tagokat.

Emich a szellemi kiállításra fizet nekem évenként 12 ezer pengőt, melyből, mint az előleges számítások mutatják, magamnak megtarthatok fáradságaimért évenként 2500 pengő forintot. Léven pedig oly egyénem, ki a szerkesztés pusztá mechanizmusát vezeti, időm marad még évenként legalább 1000 pforint ára regényt írni.

Tehát a' krízis kiállása után végre oly állapotra jutottam, a' melyben diametraliter véve, eddig voltam.

Irodalmi vállalataimból megint kijöhetnek, föltéve, hogy egészségem nem bomlik meg.

Ha bátyám olyan kegyes lesz, hogy mindennemű kárpotlást, mely engem illet, kezéhez fog venni, s hozzám elküldeni méltóztatik; akkor

telyesen meg leszek sorsommal elégedve, s' gond nélkül nézek a' jövő elébe; mert Úrbéri kötelezvényeimet cautiouul teszem le, 's 9 procentet vonok belőle.

Az osztályt halaszthatom ezen esetben. S meg fogok elégedni mind addig, míg az irodalomból tisztességes jövedelmet szerezhetek azzal is, ha hazunna semmi jövedelmet sem kapok. De csak az istenért méltóztassék, kedves Urambátyám, attól el nem állani, hogy mindenféle *engemet illető kárpótlás a' kezéhez küldessék*; valamint arra is figyelmeztetni Jánost, hogy a' kisenyedi részemért, melyet eladtak — s melynek pénzét magánál tartotta, az illető öszveg erejéig saját kárpótlásából indennizáljon engemet.

Nem vagyok képes eléggé meghálálni kedves Urambátyám eddigi fáradozását ügyemben; de miután ismerem magamat, ezentúl is a' bátyám bölcsességében és energijában kell keresnem támaszt: különben megint zavarba jövök.

Méltóztassék nem venni indiscretionak kérésem megújítását, ki változatlan tisztelettel maradtam

Kedves Urambátyámnak

Pesten jul 14.-kén 858.

alázatos szolgája, rokona

Kemény Zsigmond.

2.

Br. Kemény Zsigmond Kemény Ferenczhez. Pest, 1858. okt. 8.

Kedves Urambátyám!

Bocsánatot kérek, hogy megint saját ügyemben alkalmatlankodom. János arról értesített, hogy a' kis enyedi és kapudi kárpótlás már a' Grundent-lastungs-Commissiohoz átiratott; de azon *fölhatalmazás*, melyet Urambátyám kegyes volt tőlem elfogadni, a' pénz fölvételére nem elégséges.

Én eziránt megtudakolám ügyvédemet, s az ezen specialis kérdésre nézve is elégségesnek állítja. Azonban, hogy fölakadás ne történhessék, egy kiegészítő fölhatalmazást vagyok bátor levelemhez csatolni. Nem utalhatánk benne a földtehermentési bizottmányhoz történt átirat számjára és keletkezése napjára; mert János azt nem közlé: ha tehát a' kiegészítő fölhatalmazás ezen hiány miatt érvényes nem volna: alázatosan esdeklem méltóztassék Urambátyám erről engem értesíteni, hogy más fölhatalmazással cserélhessem be.

Hálás köszönetem mellett, mély tisztelettel maradok

Kedves Urambátyámnak

Pesten octóber. 8-kán 1858.

alázatos szolgája és rokona

Kemény Zsigmond.

Kivül: M. gyerőmonostori L. Báró Kemény Ferencz úr ő nagy méltóságának.

3.

Báró Kemény Zsigmond br. Kemény Ferenczhez. Pest, april 30-kán.

Kedves Urambátyám!

Épen azután való nap, hogy bátyámhoz levelet irtam, kimentem Budára, hol a félrevonulásra egy kis szobám van — mert Pesten vendégeim miatt lehetlen dolgoznom. Reggeli 6-óra lehetett, midőn budai szállásomra érkeztem, 's ott folytonosan irtam féltizenkettőig: ekkor reszketni kezdettem az átfázás miatt. Kimentem tehát a' kertbe, hol igen verőfényes nap volt, 's pistolyommal egy pár verebet lőttem a' fáról le, 's később czélra szintén tettem valami húsz lövést. Ekkor tapasztaltam, hogy megint reszketni kezdek; de már nem a hideg miatt.

Fejem igen égett. Ezen megijjedve hirtelen egy fiakkert hozattam. Midőn bele ültem, az az érzés lepett meg, mintha fejemmel a' meleg fürdőbe buktam volna. Pestre érkezvén már nem igen tudtam a székérből kiszállani, 's a lépcsőken is mások is vezettek.

Mi bajom volt! bizonyosan nem tudom.

Kovács doktor előbb guttaütéstől tartott, aztán hagymáztól. Borogatták a' fejemet, berakták a nyakcsigámat mustár kovászszal, temérdek laxatívát itattak meg velem és ipecakuanát. Tegnapelőtt már jobban voltam. Tegnap Kovács kibocsátott a' szobából egy előttem csodálatosnak látszó oratózió mellett melynek röviden a' tartalma ez volt: Az én halálom nem csak barátainnak és számos tisztelőimnek, de az egész hazának nagy csapás volna 'stb. Én tartozom az egészségemre ügyelni, nekem mások iránt oly kötelességeim vannak, melyeket könnyelműen nem veszthetek el szem elől.

Ezen litania után Kovács következő utasítást adott: hogy, mig egészen helyre állva nem leszek, csak levest és compótot egyem 's a nélkül, hogy magamat nagyon elfárasztanám, egész nap a' szabadba üljek. Továbbá: ne gondolkozzam ne afficiáltassam magamat semmi által, minél kevesebbet olvassak és irjak. Ha lehet menjek falúra. Ne igyom kávé, theát, bort 's minden jóllakástól tartózkodjam.

Kovács ezen oratózióján Deák Ferencz is jelen volt, 's ugyan azon dolgokat még érzékenyebben előadta.

Annyit tehát veszek észre, hogy veszélyesen beteg voltam, de, hogy voltaképpen mi bajom volt, nem tudok utánna járni. Csak arra emlékszem, hogy a' szerkesztőségi legény, Ferencz, bönkölt az ágyam előtt, 's mig kihajították, mind azt beszélte, hogy haldoklam: pedig eszemen voltam minden szót hallottam, 's jól emlékszem, hogy a forróság miatt tátottam a számat ki, s csak azért fuldokoltam; mert a' tudómból (hihetőleg görcs miatt) nem jött ki elég levegő.

Miután kedves bátyámnak betegségemet előadtam, mely miatt e levelet is csak sok megszakítások közt irhatom, áttérek finantziális ügyeimre, melyeknek intézését bátyám kegyes volt általam eléggé meg nem hálálható közremunkálásával segélni elő.

A szerkesztésben, mint tegnap a könyvivőmmel fölvettem, a folyó félévig 1950 forint körül veszi lehetek.

Ezt fedeznem kell — kölcsön útján.

A mennyi egybeköttetésem van az arisztokráciánál és a pesti polgárságnál, egy óra alatt akár tíz háztulajdonost kaphatok, ki a takarékpénztári váltóra kezesül aláírja nevét, 's így, a mikor tetszik, kezem közt lesz az 1950 forint 5 procentes kamattal mellet.

De minél több *személyes* hitelem van; annál óvatosabbnak kell lennem.

Ha a' kitűzött órára nem fizetek, politikai hatásomat teszem semmivé! Azonban a pontosságra legrosszabb garancia számomra az én öcsémnek, Jánosnak a' zsebe. Ő nyolcz hónap oltá ma irt nekem legelőször levelet.

A nyolcz hónap előtt irt levelében azt mondja, hogy igaz ugyan, hogy ő nekem harmadát sem küldötte el (t. i. 1847 oltá) az évi jövedelemnek; de mind a mellett én is jól megéltem, ő is.

Ez tökéletesen akként van. 'S én nem neheztelek reá; annyival kevésbé, mert munkás, jó gazda és szorgalmának gyümölcsét minden nyomon lehet látni. Azonban igen rosszul esett az, hogy éppen azon idő alatt, míg én criticus, vagy legalább igen alkalmatlan helyzetbe jöttem; sem levelet nem irt, sem meg nem látogatott, sem egész kerek év alatt egyetlen garast sem küldött a' jövedelemből. A miolta az úrbéri kamattal foly, ebből is tőle csak 300 forintot ('s Monostorról a' Kemény Imre részéből egy uraságtól, kinek neve most nem jut eszemben, 200 forintot) kaptam.

Kis Enyedet tudtam nélkül eladták, minden testvér kikapta illetőségét; az enyimet János elvette 's maig se hallám a' pénz híret.

Isten mentsen, hogy én ezért haragudjam reá. Én őt éppen úgy szeretem, mint az előtt; de ily előzmények után magam iránti kötelességgé vált, hogy dolgaimat vele tisztába hozzam. Különben megvénülve, elerőtlenedve, még az sem lesz, hová csendesesen meghalni visszavonuljak.

Urambátyám családunk feje, mély belátású és köztiszteletben álló férfiú; éppen ezen tekintet és irántam mindig mutatkozott szívessége bátorít arra föl, hogy a köztem és öcsém közt fenforgó differentziák elintézésében közbenjáróul kérjem fel.

Én a' következő dolgokat akarom elérni.

1. Hogy az úrbéri kárpótlásból és kamattal hátrálékból engemet illető részt valósággal kikapjam,

Háládatos lennék különösen azért; ha kedves bátyám, e' kárpótlási kötelezvényeket (az alább említendő eset kivételével) mind úgy, a mint vannak és a mint kiszolgáltattak, időnként nekem elküldeni kegyeskednék. Rám nézve azok semmivel sem rosszabbak, mint a vert ezüst pénz. A journalistáknak t. i. cautiót kell tenni (10 ezer forintot); ezért a' kormány a *Widmungot* tevőnek 5 procent kamatot ad. E Widmungolók többnyire bankárok, kik a' journalistától 4 procent províziót vesznek. Ez a' bevett szokás. Így kap Eskeles és Müller (a' Pesti Napló, cautióját letevők) a' kormánytól 5. százaléket 's tőlem 4. százalék províziót.

Már ha én a magam úrbéri kötelezvényeit cautioba fektetem, minden 1000 forinttól évenként 90 forint hasznom van. Rám nézve

tehát minden úrbéri papir eladása nagy kár, sőt ha volna pénzem azzal egyenesen úrbéri papirokat vásárolnék be; mert csak itt Pesten 3 cautiós lap van, hová a' pénzt 4 procentes provissióval befektetni lehet.

2. Elakarnám azt érni: hogy jószág illetőségemet akár Detrehemben, akár Kamarást *egy helyt kapjam ki*. Válassza János a' melyiket tetszik; válassza magának a' nagyobb részt; vessen az én részemre terút: csakhogy *egy helyt* legyen nekem saját birtokom, hová házat építtsek, hol egy kis kertet teremthessek magamnak. Egy pár regényem árából mindezt elérhetem, 's legalább lesz hol vénségemre a fejemet lehajtsam.

De ha János mind az én fekvő birtokomat, mind pedig magáét okvetlenül meg akarná tartani; akkor kívánom:

3. hogy biztosított *vitalitiumot* adjon; ha végre ettől is vonakodnék, úgy:

4. fizesse ki a' birtokom árát úrbéri papirokkal. Szóval, nem fogom többé azon helyzetet tűrni, hogy halott embernek tekintessem, kinek vagyonát a' successorok már kezökhez vették: nem tűröm pedig azért, mert betegségem, s tehetetlenségem esetében nem szeretném közsegélyezésre szorulni.

Esdeklem tehát, kedves bátyám, méltóztatssék; az úrbéri kötelezvényeket átvenni, 's rendre nekem elküldeni; továbbá a' fekvő birtokokra nézve *a' kijelelt pontok közül valamelyik szerint* előleges accordát csinálni Jánossal. Midőn pedig a dolog az eldöntésre megért, kegyeskedjék pár sorral engem tudósítani, hogy tüstént Kolozsvárra menjek. Szégyellem, hogy urambátyámat ennyi alkalmatlansággal terhelem, de sorsom függ ezen intézkedésektől.

Most az ideiglenes pénzsükségemre térek át.

Mondottam, hogy 1950 forint félévi veszteségem van a' Naplóban, melyet Takarékpénztári kölcsönből fedezhetek.

De mostanig a' *Rajongók* című és sajtó alatt lévő regényem honoráriumából pénzeltem. Ezentúl nincs semmi pénzforrásom. Méltóztatssék, Urambátyám, egész energiájával azon lenni, hogy János a közelebbi május és junius hóban küldjen több rátákban legalább 400 forintot. Ha ez lehetetlen, akkor elfogadom János ajánlatát, hogy Kemény Domokostól, ki már megkapta a' kárpotlást — vegyek cserébe úrbéri papirt, — de csak 1000 forintig.

Belőle 5 száz forinttal szükségemet fedezem, 5 száz forintot a' redactiói deficit számára szentelek, 's ekkor aztán a' takarékpénztárból csak 1450 forintot veszek kölcsön.

Nagy incommodum lenne, hogy úrbéri papirt adjak el, 's hogy *egész év alatt egy garast se lássak hazunnan*: de, mint mondám, kénytelenségből ráállok még erre is. Csakhogy akkor hát igazítson János úgy Kemény Domokossal, hogy az 1000 forintos kötelezvény hamar pénzé tétethessék 's küldetessék el Pestre.

Ezer bocsánat kérés és ezer köszönet mellett maradok.

Kedves Urambátyámnak

hű rokona és szolgálója

Kemény Zsigmond.

Közli: KISS ISTVÁN.